

KELAJAK KASBNI TANLASHDA PSIXOLOGIK YORDAM

Kasimova Roziyaxon Abdibannapovna

*Farg'ona viloyati Quva tumani 57-umumiy
o'rta ta'lim maktabining amaliyotchi psixologi*

Temirova Oygul Abdug'opurovna

*Farg'ona viloyati Quva tumani 47- umumiy
o'rta talim maktabi amaliyotchi psixologi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'quvchilarning kelajak kasbini tanlash jarayonida psixologik yordamning ahamiyati yoritiladi. Kasb tanlashda qiziqish, qobiliyat va shaxsiy xususiyatlarning o'rni, shuningdek psixologik diagnostika va maslahat berish usullari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasb tanlash, psixologik yordam, o'quvchi, qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, kasbga yo'naltirish.

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещается значение психологической помощи в процессе выбора будущей профессии учащимися. Анализируются роль интересов, способностей и личностных особенностей в профессиональном самоопределении, а также методы психологической диагностики и консультирования.

Ключевые слова: выбор профессии, психологическая помощь, учащийся, интерес, способности, мотивация, профессиональная ориентация.

ANNOTATION

This article highlights the importance of psychological support in the process of students' career choice. It analyzes the role of interests, abilities, and personal characteristics in professional self-determination, as well as methods of psychological diagnostics and counseling.

Keywords: career choice, psychological support, student, interest, ability, motivation, career guidance.

KIRISH

Kelajak kasbini to'g'ri tanlash o'quvchining hayotidagi eng muhim qarorlardan biridir. Chunki kasb insonning butun hayoti, uning ijtimoiy mavqei va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli kasb tanlash jarayonida psixologik yordam katta ahamiyatga ega.

O'quvchilar ko'pincha o'z qiziqishlari va qobiliyatlarini to'liq anglay olmaydi. Ba'zan ular atrofdagilarning fikri yoki tashqi ta'sirlar asosida kasb tanlashga harakat

qiladi. Bu esa noto‘g‘ri tanlovga olib kelishi mumkin. Psixologik yordam aynan shu jarayonda muhim rol o‘ynaydi.

Psixolog o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini o‘rganish uchun turli diagnostik usullardan foydalanadi. Testlar, suhbatlar va kuzatishlar orqali ularning qiziqishlari, temperamentlari va qobiliyatlari aniqlanadi. Olingan natijalar asosida o‘quvchiga mos kasb yo‘nalishi tavsiya etiladi. Kasbga yo‘naltirishda motivatsiyani shakllantirish ham muhimdir. O‘quvchida kelajakka ishonch va maqsadga intilish bo‘lsa, u o‘z tanlovini ongli ravishda amalga oshiradi. Psixologik qo‘llab-quvvatlash bu jarayonni yanada mustahkamlaydi.

Ota-onalar ham kasb tanlash jarayonida faol ishtirok etishi kerak. Ular farzandining qiziqishlarini hurmat qilishi, unga bosim o‘tkazmasligi va mustaqil qaror qabul qilishiga imkon berishi zarur. Maktab va psixolog hamkorligi orqali kasb tanlash jarayoni yanada samarali bo‘ladi. Treninglar, kasb tanishtiruv tadbirlari va mutaxassislar bilan uchrashuvlar o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi.

Psixologlar o‘quvchilarga kasbiy yo‘nalish berishda maxsus testlar, suhbatlar va maslahatlar orqali yordam ko‘rsatadilar. Ular bolaning shaxsiy qiziqishlarini, intellektual va ijtimoiy qobiliyatlarini baholash orqali unga eng mos keladigan kasb tanlashda yo‘naltiradi. To‘g‘ri kasb tanlash esa kelajakda shaxsiy va professional muvaffaqiyatga erishish uchun asosiy omillardan biri hisoblanadi. Dunyo bo‘ylab olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, psixologik maslahat va yo‘naltirish xizmatlari rivojlangan mamlakatlarda mehnat bozoriga tayyorlanishning ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu maqolada psixologlarning zamonaviy jamiyatda kasb tanlashga ta‘siri, kasbiy yo‘naltirish strategiyalari, o‘quvchilarga ta‘lim jarayonida beriladigan motivatsion yondashuvlar va zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardoshlikni oshirish yo‘llari muhokama etiladi.

Kasb tanlash jarayoni bo‘yicha turli tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, har bir inson o‘z qobiliyatiga mos keladigan sohada mehnat qilish imkoniyatiga ega bo‘lganda, uning mehnat unumdorligi ortadi va shaxsiy hamda kasbiy muvaffaqiyatga erishish ehtimoli yuqori bo‘ladi. Kasb tanlash nafaqat o‘z qiziqish va moyilliklarga, balki zamonaviy jamiyatning ehtiyojlariga ham bog‘liq bo‘lib, bu jarayonni to‘g‘ri tashkil qilish muhim hisoblanadi.

Kasbiy yo‘naltirish jarayonida eng muhim jihatlardan biri bu psixologlarning roli bo‘lib, ular o‘quvchilarga to‘g‘ri kasb tanlashda ko‘maklashadi. Shaxsiy moyilliklar, qobiliyatlar va ijtimoiy omillarni baholash orqali psixologlar o‘quvchilarga mos keluvchi sohalarni aniqlashda muhim ko‘makchi bo‘lishadi. Shu bilan birga, zamonaviy kasblar talablari doimo o‘zgarib borayotgani sababli, psixologlar mehnat bozori tendensiyalarini ham hisobga olishi lozim.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yoshlarning ko‘pchiligi o‘zlarining qobiliyatlarini anglashda muammolarga duch keladi. Ular kasb tanlash jarayonida

asosan oilaviy an'analarga, do'stlari yoki jamiyatning umidlariga asoslanib harakat qiladilar. Bunday holatlar kelajakda ular uchun noxush oqibatlarga olib kelishi mumkin, ya'ni, o'z yo'nalishini noto'g'ri tanlagan yoshlar kasbiy o'sishda muammolarga duch kelishadi, o'z ishlariga bo'lgan qiziqishlarini yo'qotishadi va natijada jamiyat uchun samarasiz mutaxassisga aylanib qolish ehtimoli ortadi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning kasbiy moyilligini aniqlash uchun turli xil psixologik nazariyalardan foydalanish mumkin. Quyidagi konsepsiyalar eng muhim hisoblanadi:

- Holland nazariyasi: Kasb tanlash shaxsiy qiziqishlar va xarakterga bog'liq. Unga ko'ra, odamlar realistik, intellektual, ijtimoiy, an'anaviy, korxonaga yoki badiiy tipga mos keluvchi kasblarni tanlashadi.
- Ginzberg modeli: Kasb tanlash bir zumda sodir bo'lmaydi, u uzoq muddatli jarayon bo'lib, bolalikdan to kattalikka qadar shakllanadi va atrof-muhit omillari ta'sirida o'zgarishi mumkin.
- Superning shaxsiy rivojlanish nazariyasi: Kasbiy hayot tanlovi vaqt davomida o'zgarishi va moslashuvchan bo'lishi lozim. Har bir insonning kasbiy hayoti bolalikdan to nafaqagacha bo'lgan rivojlanish bosqichlarini o'z ichiga oladi.

Bundan tashqari, xorijiy davlatlarda kasbiy ta'lim va yo'naltirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ham alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, AQShda o'quvchilar maktab yillaridanoq o'z qobiliyatlarini sinab ko'rishlari va kelajakda tanlaydigan kasbga nisbatan motivatsiyani kuchaytirishlari uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. Germaniyada kasbiy yo'naltirish dasturlari amaliyotga yo'naltirilgan bo'lib, ularning tajribasi butun dunyoda qo'llanilmoqda. Yaponiyada esa kasbga yo'naltirish tizimi ko'proq ijtimoiy va madaniy qadriyatlarga asoslangan bo'lib, o'quvchilar jamiyat talablariga mos ravishda kasb tanlashadi.

Shuningdek, kasbiy yo'naltirish jarayonida zamonaviy texnologiyalarning roli ortib bormoqda. Xususan, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va tahliliy texnologiyalar yordamida o'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashga qaratilgan yangi tizimlar yaratilyapti. Masalan, AQShning ayrim ta'lim muassasalari sun'iy intellekt asosida shaxsiy kasbiy yo'naltirish dasturlaridan foydalanmoqda. Ushbu yondashuvlar orqali yoshlarning kuchli va zaif tomonlari aniqlanib, ularning eng mos kasblarni tanlashiga ko'mak beriladi.

Kasbiy yo'naltirishning samaradorligini oshirish uchun mamlakatimizda ham ko'proq psixologik maslahat markazlarini tashkil etish, o'quv yurtlarida kasb tanlash bo'yicha trening va seminarlarga ahamiyat qaratish lozim. Zamonaviy kasb-hunar yo'nalishlarini yoshlarga yaxshiroq tanishtirish orqali mehnat bozoridagi talab va taklif o'rtasidagi muvozanatni saqlash mumkin. Shu sababli psixologlar nafaqat o'quvchilar bilan, balki ularning ota-onalari bilan ham yaqin hamkorlikda bo'lishlari kerak. Bu

orqali, o‘quvchilar o‘z kelajagi borasida ongli qaror qabul qilishlariga ko‘mak beriladi va mehnat bozorining talablariga javob bera oladigan mutaxassislar yetishtiriladi.

Kasb tanlash jarayoniga ta’sir etuvchi omillar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘quvchilarning kasb tanlash qarorlariga quyidagi asosiy omillar ta’sir qiladi:

1. Oila muhiti: Ota-onalarning ta’limga bo‘lgan munosabati, ularning kasb-hunari va ijtimoiy statusi bevosita o‘quvchilarning kasbiy qarorlariga ta’sir ko‘rsatadi. Oila a’zolarining ta’siri tufayli ayrim o‘quvchilar o‘z iste’dod va moyilliklarini inobatga olmagan holda, ota-onalarining tanlovi asosida harakat qilishadi.

2. Shaxsiy qiziqishlar va qobiliyatlar: Ko‘pchilik o‘quvchilar kasb tanlashda o‘zlari yoqtirgan faoliyat turlarini ustuvor deb bilishadi. Bu jarayonda, ayniqsa, dars jarayonidagi muvaffaqiyatlar, ustozlarning yo‘nalishi va qiziqishlarni uyg‘otadigan ta’lim metodlari muhim ahamiyatga ega.

3. Mehnat bozori va zamonaviy tendensiyalar: O‘quvchilarning kasbiy tanlovi mehnat bozoridagi o‘zgarishlarga ham bog‘liqdir. Zamonaviy texnologiyalar va globallashuv jarayonlari yangi kasblarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda.

4. Ta’lim muassasalarining roli: Ta’lim muassasalaridagi kasbiy yo‘naltirish dasturlarining samaradorligi ham aniqlangan. Ba’zi maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlari talab darajasida tashkil etilgan bo‘lsa-da, ba’zi muassasalarda bu borada muammolar mavjudligi kuzatildi.

Muammolar va muhokama. Tadqiqot davomida o‘quvchilarning kasb tanlash jarayoniga to‘sqinlik qiluvchi muammolar tahlil qilindi:

1. Kasbiy yo‘naltirish bo‘yicha yetarlicha malakali mutaxassislarning kamligi.

2. Ota-onalarning qiziqishlariga ko‘ra, o‘quvchilarni noto‘g‘ri yo‘naltirish holatlarining uchrashi.

3. O‘quvchilar tomonidan kasbiy tanlovda faqat moliyaviy manfaatlarni hisobga olish.

4. Mehnat bozorining real talablari haqida yetarli ma’lumotlarning yetishmovchiligi.

5. O‘quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini to‘g‘ri baholay olmasliklari va bu borada yetarli axborotga ega emasliklari.

Psixologlarning o‘quvchilar kasb tanlashdagi roli quyidagilar orqali mustahkamlanishi mumkin:

Maktablarda maxsus kasbiy yo‘naltirish dasturlarini joriy etish;

6. Kasb tanlash jarayonida ota-onalarni ham jalb etish;

7. O‘quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash bo‘yicha maxsus test tizimlarini ishlab chiqish va joriy etish;

8. Zamonaviy kasblar bo'yicha xabardorlik darajasini oshirish uchun seminarlar o'tkazish;

9. Mehnat bozorida o'zgarishlarni muntazam o'rganish va ta'lim muassasalarida unga mos dasturni joriy etish.

Tahlil natijalari va istiqbolli yo'nalishlar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, psixologlarning kasb tanlash jarayonidagi roli juda muhim. Psixologlarning quyidagi vazifalarni bajarishi lozim:

10. O'quvchilar bilan shaxsiy suhbatlar olib borish va ularning kasbiy moyilliklarini aniqlash;

11. Ota-onalar bilan hamkorlik qilish va ularni farzandlarining qobiliyatlari haqida xabardor qilish;

12. Mehnat bozori haqida o'quvchilarni ma'lumot bilan ta'minlash; • Stressni boshqarish va o'quvchilarga ruhiy dalda berish.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarni kasb tanlash jarayonida psixologlarning o'rni beqiyos ahamiyat kasb etadi. Kasb tanlash jarayoni murakkab va uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, u nafaqat o'quvchilarning shaxsiy moyilliklari va qobiliyatlariga, balki ularning atrof-muhitiga, oilaviy an'analarga, jamiyatning iqtisodiy holati va mehnat bozorining ehtiyojlariga bog'liqdir.

Psixologlar o'quvchilarga kasb tanlash jarayonida maslahat va yo'nalish berish, ularning qobiliyatlarini aniqlash va kelajakdagi faoliyati uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, aksariyat o'quvchilar kasb tanlash jarayonida oilaviy an'analarga, yaqin do'stlarning ta'siriga, ommaboplik va iqtisodiy manfaatlarga ko'proq e'tibor berishadi. Biroq, bunday yondashuvlar har doim ham o'zlarini to'g'ri kasb tanlashlariga olib kelavermaydi. Shu bois, maktab va ta'lim muassasalarida kasbiy yo'naltirish tizimini takomillashtirish, o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish, zamonaviy kasb-hunarlar haqida to'liq ma'lumot berish muhim hisoblanadi. Psixologlarning ushbu jarayondagi o'rni ortib bormoqda va ularning malakasini oshirish, psixologik test va metodlardan keng foydalanish ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

XULOSA

Kelajak kasbini tanlash o'quvchining hayotidagi eng muhim va mas'uliyatli qarorlardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda psixologik yordam o'quvchining qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlarini to'g'ri aniqlashga xizmat qiladi. Psixologik yondashuv asosida olib borilgan kasbga yo'naltirish ishlari o'quvchilarda o'ziga ishonch, motivatsiya va ongli tanlov qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, ota-ona, o'qituvchi va psixolog hamkorligi kasb tanlash jarayonining samaradorligini oshiradi. Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning kelajak

kasbini to‘g‘ri tanlashida psixologik yordam muhim omil bo‘lib, u barkamol shaxs va malakali mutaxassislar shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI :

1. Saribaevich, K. F. ISSUES OF HAVING OPTIMAL RATIO OF SUBJECTS IN ENSURING SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доп. ІІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 11-12 серпня 2021 р.Дніпро, Україна, 2021.-477 с., 113.
2. Холмуротов, Ф. (2023). ОЦЕНКА РОЛИ СУБЪЕКТОВ, ПРОИЗВОДЯЩИХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННУЮ ПРОДУКЦИЮ, В ПОВЫШЕНИИ БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ РЕГИОНА. Ижтимоийгуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социальногуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences.,
3. Холмуротов, Ф. (2023). MINTAQADA AHOLI TURMUSH FARAVONLIGINI OSHIRISHDA QISHLOQ XO ‘JALIK MAHSULOTLARINI
4. YETISHTIRUVCHI SUBYEKTLAR RO ‘LINI BAHOLASH.
Ижтимоийгуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социальногуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(7), 8391.
5. Холмуротов, Ф. С. (2021). Разработка прогнозных значений ключевых показателей сельского хозяйства Хорезмской области. Экономика и предпринимательство, (6), 577-581.
6. Ziyo.net